

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

Olomouc 2013

Michal Müller

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

CAMUSOVA FILOSOFIE ABSURDITY

Etapa metodické skepse

Bakalářská práce

Autor: Michal Müller

Vedoucí práce: Mgr. Martin Jabůrek, Ph.D.

Olomouc 2013

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Camusova filosofie absurdity: Etapa metodické skepse“ vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne

Podpis

Poděkování

Děkuji Mgr. Martinu Jabůrkovi, Ph.D., za cenné připomínky.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá Camusovou filosofií absurdity, fází metodické skepse. Práce popisuje výchozí bod Camusovy filosofie, předpoklady revolty a metodu jeho uvažování. Významným aspektem je zamyšlení se nad konzistencí Camusovy metody uvažování a snaha rozpoznat její význam pro dnešního člověka.

Klíčová slova

absurdita, absurdní člověk, absurdno, Camus Albert, existencialismus, filosofická sebevražda, iracionální skok do víry, metodická skepse, nihilismus, revolta, smysl života

Abstract

The bachelor's thesis considers Camus's philosophy of absurdity, phase of methodical skepticism. The thesis describes starting point of Camus's philosophy, prerequisites for revolt and method of his thinking. Significant aspect of this thesis is reflection about the consistence of Camus's method of thinking and effort to identify meaning of it for today's man.

Keywords

absurd, absurdity, absurd man, Camus Albert, existentialism, philosophical suicide, irrational faith leap, methodical skepticism, nihilism, revolt, meaning of life

Obsah

Obsah.....	6
Úvod	7
1. Životopisná data první etapy Camusova života	10
2. Zásadní filosofická otázka.....	12
3. Absurdita	14
3.1. Základní charakteristika absurdity	14
4. Filosofie absurdity a existencialismus.....	17
4.1. Metoda skepse a filosofie absurdity	17
4.2. Existencialismus.....	19
4.3. Problémy a kritika Camusovy filosofie.....	20
5. Lež, vina a trest na poli absurdity	26
6. Nástin dalšího vývoje Camusovy filosofie.....	29
Závěr.....	31
Použitá literatura	36

Úvod

Zcela nakonec mě poučíte, že tento přenádherný a rozmanitý vesmír lze redukovat na atom a že atom se dále redukuje na elektron. To všechno je v pořádku a čekám, že budete pokračovat. Vy ale začnete vykládat o neviditelném planetárním systému, v němž elektrony obíhají kolem jádra. Vysvětlíte mi ten svět pomocí obrazu. Pochopím, že jste se dostali k poezii: nikdy se už nic nedovím. Mám čas se nad tím pohoršovat? Mezitím jste už změnili teorii. A tak věda, která mě měla poučit o všem, končí v hypotéze, jasnozřivost se ztrácí v metafoře, nejistota se mění v umělecké dílo. K čemu bylo všechno to úsilí? Jemné linie těchto kopců a ruka večera na vzrušeném srdci mi povědí mnohem víc.¹

Při snaze o interpretaci Alberta Camuse se dostáváme na rozhraní mezi filosofií a literaturou, jehož poloha je jen stěží identifikovatelná. Zdá se, že mnohem lépe bychom se mohli zeptat, zdali vůbec takováto hranice existuje a zdali nabývá nějakého praktického interpretačního významu. Stejně tak, jak je nemožné říci, kde a kdy pravá filosofie začíná, je nemožné říci, kde končí. Tento problém je především způsoben tím, že předmět filosofie nebyl nikdy dostatečně definován. Mnohé filosofické texty připomínají spíše literární senzací než odborné a vědecky podložené výsledky zkoumání. Naopak nacházíme velké množství románů, jejichž myšlenkové jádro hluboce přesahuje literární ambice autora. Albert Camus si uvědomoval, že myšlenky vyjádřené pomocí příběhů jsou lidem bližší, což zapsal i do svých zápisníků: „Myslíme jenom v obrazech. Chceš-li být filozof, piš romány.“² Jak poznamenala Novozámská, Camus nás, na rozdíl od Sartra, neustále oslovuje a „své místo zaujme i v současných úvahách na polemické téma o pojetí filosofie jako druhu psaní, nebo zda filosofii může obohatit spíše ten, kdo není svázán žádným systémem a zda hlubší filosofické myšlenky nám mohou sdělovat spíše spisovatelé a básníci než profesionální filosofové, jak o tom provokativně píše současný americký ‚antifilosofický ironik‘ Richard Rorty.“³

Byl Albert Camus existencionalistou, odpůrcem existencialismu, filosofem absurdity, moralistou? Tyto otázky jsou nevýznamné, zbytečné a absurdní. Jedinou opravdu závažnou filosofickou otázkou je sebevražda, otázka, zdali lidský život stojí za to, aby byl žit. Vytvoříme-li si definice filosofa či existencionalisty podle vlastních záměrů, můžeme pak se zájmem třídit a plnit tyto kategorie mnoha jmény – nic to však nezmění na tom, co si tito lidé

---

¹ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Svoboda, 1995, s. 34.

² CAMUS, Albert. *Zápisníky I: Květen 1935 – únor 1942*. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 19.

³ NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofia, 1998, s. 158.

skutečně mysleli a kam sami sebe řadili. Vytvoříme-li definici filosofa, opředenou mnoha nároky, bude pak jen stěží někdo chtít do této skupiny náležet, neboť pln obav se bude domnívat, že toho není hoden. Počítal-li Camus k filosofii všechny ty otázky, jež se nedotýkaly toho nejpodstatnějšího, není divu, že si nepřál k filosofii náležet. Vytvoříme-li však definici filosofie jako disciplíny, jež se zabývá Camusovou zásadní otázkou, člověkem a smrtí, světem a absurditou, lidským životem pak se z Camuse stane jeden z největších filosofů. John Foley⁴ zdůrazňuje, že Camus vynaložil značné úsilí, aby se odlišil od existencialismu, a to i existencialismu sartróvského, a při jakékoliv snaze číst Camuse jako existencialistu, je třeba tuto skutečnost brát v úvahu. Camus totiž tvrdí, že teistický existencialismus nakonec dospívá k tomu, že zbožňuje to, co jej drtí, existencialismus ateistický zbožšťuje dějiny, což je dle něj neslučitelné s existenciálním programem radikální lidské svobody. Ačkoliv je klasifikace Camuse jako existencialisty neúčinná, označení moralisty či spisovatele existence nám může být nápomocno v rozpoznání hodnoty jeho literárního díla.⁵

Hlavním cílem této práce tedy nemohou být otázky podobného charakteru, nýbrž samotné jádro Camusova myšlení, které je základem pro celou metodu jeho uvažování. Absurdno zde nebude považováno za doktrínu, kterou je třeba následovat, nýbrž za metodu. Každá metoda myšlení má však své trhliny a je třeba zvážit, jaké následky mohou nekonzistence v myšlení zapříčinit a jsou-li oprávněným důvodem k zamítnutí celé metody se vším, co k ní náleží.

Jistá volnost Camusova vyjadřování, především v umělecké tvorbě, vede k mnoha odlišným interpretacím. Lev Braun upozorňuje, že „Camus není jednoduchý autor; jeho srozumitelnost je zavádějící a vede k povrchním dezinterpretacím“.⁶ Camusovo dílo bylo nesčetněkrát analyzováno, což dokazuje i existence společností, které se jeho odkazem intenzivně zabývají a vydávají sborníky věnované výhradně Camusově osobnosti.⁷ Zdá se tedy, že Camusovo dílo jakožto inspirační zdroj ještě nebylo zcela vyčerpáno a poskytuje prostor pro další úvahy.

Následující práce se zabývá absurditou jako předpokladem celého systému uvažování, jenž je zakončen Camusovým pojetím solidarity. Domnívám se, že v současném stavu bádání je třeba poukázat na skutečnost, že některé interpretace říkají mnohem více, než sám autor zamýšlel, nebo se snaží striktně kategorizovat myšlenky, které zasluhují svébytné postavení napříč filosofickými směry. Ačkoliv se práce zabývá především raným obdobím Camusova

---

⁴ „Despite his popular image, strictly speaking Camus was not an existentialist.“

FOLEY, John. *Albert Camus; From te Absurd to Revolt*. Stocksfield: Acumen, 2008, s. 1.

⁵ FOLEY, John. *Albert Camus; From te Absurd to Revolt*. Stocksfield: Acumen, 2008, s. 3.

⁶ BRAUN, Lev. *Witness of Decline: Albert Camus: Moralist of the Absurd*. Rutherford; Madison; Teaneck: Fairleigh Dickinson University Press, c1974, s. 14. O něco dále se Braun o Camusovi vyjadřuje myslitelí existencialismu, ale jako o autorovi existenciálně smýšlejícím.

⁷ Např. The Albert Camus Society of the UK nebo Albert Camus Society of the US.

myšlení, i zde se rýsuje myšlenka revolty. I v této otázce se názory interpretů různí, zatímco někteří tvrdí, že je v Camusově pozdním díle absurdita definitivně odmítnuta ve prospěch revolty, jiní jsou toho názoru, že jsou oba koncepty vzájemně slučitelné. Foley dokonce považuje kontinuitu mezi absurditou a revoltou za ústřední prostředek pro nezkreslenou interpretaci Camusova díla.⁸

V některých případech je nemožné dopátrat se, co ta která věta skutečně znamená. Cílem práce nemůže být definitivní rozluštění všech nejasností pramenících z bohatosti užívaného jazyka. Je však možné se pokusit rozpoznat, v čem mohou být jednotlivé myšlenky užitečné a dají-li se praktikovat v běžném životě.

První kapitola shrnuje základní Camusovy životopisné události do roku 1947, kdy vychází román *Mor*. Druhá kapitola se zabývá základním podnětem veškerých úvah, otázkou sebevraždy. Cílem třetí kapitoly je na základě analýzy *Mýtu o Sisyfovi* a případně dalších textů charakterizovat Camusův klíčový pojem absurdity, který hraje důležitou roli v jeho metodické skepsi. Význam čtvrté kapitoly spočívá v rozpoznání Camusovy metody uvažování, jejím odlišení od různých typů existencialismu a ve snaze zhodnotit kritické komentáře směřované na Camusovo filosofické dílo. Pátá kapitola se zabývá důsledky absurdního typu uvažování, které vedou k novému směřování celého Camusova myšlení, jemuž je věnována kapitola šestá. Úkolem závěru je mimo zhodnocení práce poukázat na ty prvky Camusovy filosofie, které mohou být aplikovány v praxi, i když je explicitně nenacházíme v Camusově díle.

Jak již současná filosofie, ač nerada, přiznává, nemůže být ani tato práce zcela originální a novátorskou. Jsem však přesvědčen, že je třeba se nadále zabývat myšlenkami, které mají tu moc ovlivňovat lidské chápání světa a místa člověka v něm, neboť právě tyto myšlenky jsou součástí našeho kulturního dědictví. A možná právě ve vzoru Camuse je na čase se zamyslet, zdali filosofie má opravdu takovou moc a jestli se zbytečně nepovyšuje nad intelektuální úsilí jiných autorů.

---

⁸ FOLEY, John. *Albert Camus; From the Absurd to Revolt*. Stocksfield: Acumen, 2008, s. 4.

1. Životopisná data první etapy Camusova života

Pokud jde o Alžírsko, vždycky se bojím udeřit na tu niternou strunu, která mu ve mně odpovídá a o níž vím, jak vážně a zaslepeně zní. Ale mohu alespoň říci, že to je moje pravá vlast a že kdekoliv na světě poznám její syny a své bratry podle přátelského smíchu, který se mě při setkání s nimi zmocní. Ano, to, co mám na alžírských městech rád, nelze oddělit od lidí, kteří je obývají. Právě proto jsem v nich nejraději v onu večerní hodinu, kdy kanceláře a domy vypustí do zatím temných ulic brebentící dav, ten se nakonec vlije až na přímořské bulváry a tam pomalu umlká, jak postupně přichází noc a světla na nebi, majáky v zátocě i městské lampy poznenáhlu splývají v témže nezřetelném chvění.⁹

Albert Camus se narodil 7. listopadu 1913 v alžírském Mondovi¹⁰, v době francouzské nadvlády. Jeho otec Lucien Auguste Camus zemřel roku 1914 v bitvě na Marně. Matka Catherine Sintès byla ngramotná a částečně hluchá. Camus vyrůstal v chudinské čtvrti Belcourtu, přičemž čtyřpokojový byt nesdílel pouze se svou matkou a starším bratrem Lucienem, ale také se strýcem Etiennem a babičkou s matčiny strany.¹¹

Dobré studijní výsledky a nadání, kterého si brzy povšiml Louis Germain, Camusovi umožnily získat stipendium na prestižní střední škole blízko Alžíru. Roku 1930 mu však byla diagnostikována tuberkulóza, která jej sužovala po celý zbytek života. V této době měl Camus možnost rozšířit své obzory v intelektuálních diskuzích se strýcem Gustavem Acaultem, majitelem řeznictví, u něž pobýval po rozpoznání nemoci. Na Camusovo myšlení mělo velký vliv působení Jeana Greniera, učitele filosofie s kontakty v literárních kruzích, který se stal Camusovým vzorem a přítelem.¹² Během středoškolských studií byl Camus vynikající v literatuře a filosofii, průměrný v matematice a přesvědčený ve svůj odmítavý postoj k náboženství. Camus nepůsobil dojem opuštěného intelektuála, ani introverta, naopak fyzicky zdatného a u žen úspěšného muže, dobrého tanečníka a vášnivého fotbalisty.¹³

V roce 1932 potkal Camus Simoné Hié, a roku 1934 se s ní oženil. Tato krásná a půvabná žena byla závislá na morfiu. Její matka, oční lékařka, jí ve čtrnácti letech dávala morfiové

---

⁹ CAMUS, Albert. *Léto*. Praha: nakladatelství Hynek, s. r. o., 1999, s. 55.

¹⁰ Dnešní Dréan.

¹¹ SHERMAN, David. *Camus*. Blackwell Publishing, coll. "Blackwell Great Minds", 2009, s. 10–11.

¹² SHERMAN, David. *Camus*. Blackwell Publishing, coll. "Blackwell Great Minds", 2009, s. 11.

¹³ HEIMS, Neil. *Biography of Albert Camus*. In: BLOOM, Harold. *Bloom's Bio Critiques: Albert Camus*. Broomall: Chelsea House Publishers, 2003, s. 13.

injekce proti menstruačním bolestem. Dívka však s užíváním látky nikdy nepřestala. Po tomto zjištění a neúspěšném pokusu zbavit svou ženu závislosti, se s ní Camus rozvedl.¹⁴

Ačkoliv roku 1936 získal diplom z filosofie (jeho práce nesla název *Křesťanská metafyzika a novoplatonismus*), učitelskou dráhu však ze zdravotních důvodů nezačal. V této době začala vznikat první literární díla jako *Světlo a stín* (1937), *Sňatek světla* (1939), *Šťastná smrt* (vydáno posmrtně) a především *Cizinec* (1942) a *Mýtus o Sisyfovi* (1942).¹⁵ Kolem roku 1940 vznikají i texty se silným solidárním podtextem reagující na nespravedlnost světa:

Nevěřím dost v rozum na to, abych přistoupil na pokrok či jakoukoli filosofii dějin. Věřím aspoň, že lidé nikdy nepřestali dělat pokroky v tom, jak si postupně uvědomují svůj osud. Svůj úděl jsme nepřemohli, lépe jej však známe. Víme, že jsme uprostřed rozporu, že ale musíme rozpor odmítnout a dělat, co je třeba, aby se zmenšil. Naším lidským úkolem je najít těch pár formulí, které utiší nekonečnou úzkost svobodných duší. Musím zašít, co je roztrhané, docílit, aby v tomto tak očividně nespravedlivém světě byla představitelná spravedlnost a pro národy otrávené neštěstím této doby nabylo významu štěstí. Je to přirozeně úkol nadlidský. Ale nadlidským nazýváme úkoly, jejichž splnění lidem dlouho trvá, to je to celé.¹⁶

Roku 1941 se Camus oženil s Francine Faure, s níž žil v Oranu. Události související s válečným stavem v Evropě mu neumožnily navrátit se z Francie, kde kvůli svému zdravotnímu stavu pobýval. Tato skutečnost mu napomohla zapojit se do hnutí odporu a psát články do ilegálního časopisu *Combat*.¹⁷

Právě v Camusově nelehkém životě a neustálém boji se zdravotními problémy můžeme spatřovat jeden ze základních determinantů absurdního uvažování. Tento prostý fakt může nasvědčovat tomu, že Camusův způsob myšlení, jeho popis boje s absurditou nemůže být přijatelný pro kohokoliv. Nejedná o univerzální způsob, jak se zbavit problémů a dospět ke štěstí. Užitečnost však můžeme spatřovat v tom, že pocity, které Camus s obdivuhodnou přesností zaznamenává, jsou mnoha lidem blízké a dokáží v nich najít útěchu a klid, ačkoliv vědí, že svět je vůči jejich přáním lhostejný. K dalším vlivům na Camusovu tvorbu můžeme připsat prostředí Alžírsko – jeho kultury a přírodních krás, což jasně ukazuje Camusovo doznání v citaci z úvodu kapitoly.

---

¹⁴ HEIMS, Neil. Biography of Albert Camus. In: BLOOM, Harold. *Bloom's Bio Critiques: Albert Camus*. Broomall: Chelsea House Publishers, 2003, s. 14–15.

¹⁵ THURNHER, Rainer. Albert Camus. *Filosofie 19. a 20. století III: Filosofie života a filosofie existence*. Praha: OIKOYMENH, 2009. 397–398.

¹⁶ CAMUS, Albert. *Léto*. Praha: nakladatelství Hynek, s. r. o., 1999, s. 40.

¹⁷ THURNHER, Rainer. Albert Camus. *Filosofie 19. a 20. století III: Filosofie života a filosofie existence*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 398.

2. Zásadní filosofická otázka

Existuje pouze jeden opravdu závažný filozofický problém: to je sebevražda. Rozhodnout se, zda život stojí nebo nestojí za to, abychom ho žili, znamená zodpovědět základní filosofickou otázku. Všechno ostatní, zda je svět trojrozměrný, zda duch má devět nebo dvanáct kategorií, je až druhotné.¹⁸

Jak Camus uvádí, naléhavost otázky závisí na tom, k jakým činům vede. A právě smrt lze považovat za ten nejzávažnější důsledek lidského jednání. Lidé se jednoduše domnívají, že život nestojí za to, aby jej žili, a tak Camus soudí, „že nejnaléhavější otázkou je otázka po smyslu života.“¹⁹ Camus si uvědomuje, že lidé si ve světě vytvářejí mnoho iluzí, které jim pomáhají nepodlehnout tíživé realitě. „Naopak ve vesmíru náhle zbaveném iluzí a světla se člověk cítí jako cizinec.“²⁰ Zdá se, že jen těžko bychom hledali palčivější problém postihující lidské myšlení. Ocítáme se na začátku, kdy je třeba rozhodnout, jestli žít, a pokud ano, jak. Pro člověka zaměstnaného mnoha povinnostmi či člověka užívajícího si života se může tato otázka zdát banální a nehodná hlubšího zkoumání. Pro člověka filosofujícího je tato otázka naopak až úzkostlivě naléhavá, neboť zasahuje do celkového pojetí života a jeho smyslu. Dnešní člověk, jak uvádí a na příkladu *syndromu velkého vlka* ilustruje norský sociální antropolog Thomas Hylland Eriksen, čelí skutečnosti, že už nemá kam směřovat.²¹ Možná, že je však problém mnohem hlubší – a dalo by se říci, že nikdy neměl kam směřovat, ale až nyní to začíná připouštět.

Camus si dobře uvědomuje, že jednoduchá a prostá otázka *proč* je schopna znepokojit i zásadového a rozhodného jedince. Lidé chtějí mít jasno, vše, co dělají, by mělo mít nějaký vysvětlitelný význam. Problém však nastává, když lidská vysvětlení selhávají pod tlakem reality. Pro člověka, který navykl racionalizovat své emocionální touhy, musí být Camusovo zjištění šokující – člověk nepotřebuje žádný nadpozemský životní smysl, naopak se mu žije lépe bez něj.

Je třeba Camusovi vytknout, že vůbec neuvažuje možnost, že sebevražedné tendence nemusí souviset se ztrátou životního smyslu či obtížnou životní situací. Podle soudobých neurologických výzkumů může sebevražednost souviset s přítomností nervů, které ji

---

¹⁸ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 14.

¹⁹ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 15.

²⁰ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 17.

²¹ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Syndrom velkého vlka: Hledání štěstí ve společnosti nadbytku*. Doplněk, 2008.

podmiňují. Mimo jiné např. „němečtí výzkumní pracovníci analyzovali kořeny sebevraždy v mozku se zaměřením na neuronové sítě spojené s psychologickou bolestí, která zahrnuje oblasti jako cingulární kůru ACC, kde jsou soustředěny neurony von Economo“.²² I přesto, že se Camus nezmiňuje o biologických determinacích ovlivňujících výskyt sebevraždnosti, mohou být jeho úvahy zajímavé, především pro ty, jejichž sebevražedné chování není natolik determinováno, aby svůj úmysl dokonali bez ohledu na jakékoliv argumenty proti tomuto činu. Camusova metoda uvažování je tu pro ty, kdo jsou určeni k tomu, aby ji jako užitečnou přijali. Nejde tu však ani tolik o užitečnost či normativnost, jako o pečlivý popis myšlenkových pochodů, jak autora samotného, tak i těch, kteří podobným myšlením překonávají sebevražedné puzení. Bez tohoto předpokladu může být *Mýtus o Sisyfovi* stejně zbytečný jako texty jiné, ať již vědeckého či uměleckého charakteru. S tímto uvědoměním je nutné nahlížet na následující části práce. Navíc je třeba zmínit, že Camus sám, ačkoliv naprosto jiným a současné vědě vzdálenějším způsobem, dospívá k závěru, že absence životního smyslu není důvodem a ospravedlněním pro sebevraždu.

---

²² CHOI, Charles Q. Neurons Offer Clues to Suicide: People who kill themselves have more of a type of neuron important for social emotions. *Scientific American* [online]. 2011 [cit. 2013-02-07]. Dostupné z: <http://www.scientificamerican.com/article.cfm?id=suicide-cells>

3. Absurdita

Absurdita plyne z rozporu, ze střetu protikladů. K tomu je nezbytně nutná touha člověka a podmínky, s nimiž se nemůže jednoduše smířit:

Absurdno se rodí z tohoto rozporu mezi lidským voláním a nerozumným mlčením světa. Toho se musíme úzkostlivě držet, protože z toho se může zrodit veškerá významnost nějakého života. Iracionálně, lidská nostalgie a absurdno, které se vynořuje z jejich důvěrného setkání, to jsou tři postavy dramatu, které musí nezbytně skončit s veškerou logikou, jíž je nějaká existence schopna.²³

U všech se absurdita rodí ze srovnání. Mám tedy plné právo tvrdit, že pocit absurdity se nerodí z prostého zkoumání nějakého faktu nebo dojmu, že tryská ze srovnání faktického stavu a jisté reality, ze srovnání nějakého činu a světa, který jej přesahuje. Absurdno je v podstatě rozpor. Netkví ani v jednom ze srovnávaných prvků. Rodí se z jejich konfrontace.²⁴

3.1. Základní charakteristika absurdity

Absurdita se vynořuje jako pocit, stačí se někdy v průběhu dne zamyslet a zeptat se proč a „začíná znechucení poznamenané údivem“.²⁵ Každým dnem se ocitáme v situacích, jež nelze nazvat jinak než absurdními. Nedaří se nám tak, jak bychom si přáli, mnozí z lidí, kteří nevynaložili zdaleka tak velké úsilí jako my, jsou úspěšnější, jsme sužováni nemocemi, válkami, přicházíme o své blízké, toužíme po budoucím, ačkoliv to nemá význam. Na tomto faktu by nemuselo být nic pozoruhodného, kdyby nebyl v přímém kontrastu s našimi představami a touhami. Lidé touží po jasném a srozumitelném světě, který bude reflektovat jejich požadavky. „Svět nám uniká, protože se stává sebou samým. Tyto kulisy maskované zvykem se stávají tím, čím jsou. Obdobně jsou dny, kdy za obličejem důvěrně známé ženy nacházíme jakoby cizinku, ženu, kterou jsme před mnoha měsíci nebo roky milovali, a snad zatoužíme i po tom, co náhle přivádí naši osamocenost. Ale ten čas ještě nenastal. Je tu jen jedno: ta hutnost a podivnost světa, to je absurdno.“²⁶

Camus si uvědomuje, že tohle vše velmi důvěrně známe, jej zajímají důsledky naší zkušenosti s absurditou. Ví, že svět existuje, ale tady končí naše vědění, vše ostatní jsou

²³ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 44.

²⁴ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 47.

²⁵ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 26.

²⁶ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 27–28.

konstrukce. „Obdobně duch snažící se pochopit realitu nemůže být spokojen, pokud ji nezredukuje na termíny myšlenky. Kdyby člověk zjistil, že i vesmír může milovat a trpět, byl by usmířen.“²⁷ Problém však tkví v tom, že se skutečný vesmír liší od dimenze, na níž jej člověk zredukoval. Svět mlčí a člověk pokračuje ve svých výkladech, navzdory tomu, že se liší od skutečnosti. „Ten univerzální rozum, praktický nebo morální, ten determinismus, ty kategorie, které vše vysvětlují, ty všechny jsou slušnému člověku k smíchu.“²⁸ Rozumu nelze věřit. Absurdní není svět, o světě lze říci jediné – je nerozumný, absurdita je závislá na člověku, na srovnání. Zdá se, že svým myšlením Camus říká, že člověk vysvětlující si svět svým vlastním způsobem se stává vůči světu vnějším. Je tu člověk a jeho konstrukce. Lidé při tom všem tvoření pravd a čekání na racionální odpověď okolí zapomínají na skutečnost, že i oni jsou součástí toho hutného a podivného světa, který jednoduše nepotřebuje, aby do něj byl vložen význam. Po tomto významu, jasnosti a srozumitelnosti touží člověk, neboť se ze světa vydělil. Tento problém není jednoduché řešit, neboť vždy, když dosáhneme svého, zatoužíme po něčem jiném.

Camus všechny filosofie spojované s absurdnem hodnotí jako snahu o jeho definitivní překonání či jeho transcendenci.²⁹ Camus nehodlá zbožňovat to, co jej drtí. Nechce připustit, aby se z absurdna stal bůh, odmítá myšlení Jasperse a Šestova. Camusovo absurdno nestojí mimo svět, je pouhou metodou, pojmenováním pro zkušenost již máme se světem. Absurdno není ani ve světě, je to jen náš vztah ke světu. „Jakmile se pojetí absurdna změnilo v odrazový můstek do věčnosti, přestává souviset s lidskou jasnozřivostí. Absurdno pak přestává být onou zřejmostí, již člověk konstatuje, aniž by ji schvaloval. K boji nedochází. Člověk absurdno integruje a v té shodě dává zaniknout nejpodstatnějšímu rysu absurdna, což je rozpor, muka a rozchod.“³⁰ Absurdno pobízí k aktivitě, vášnivému a nekončícímu vzdoru znepokojivým podmínkám. Porušením rovnováhy absurdno zaniká – je závislé na vztahu mezi člověkem a světem. Absurdní člověk „uznává boj, nepohrdá rozumem absolutně a připouští iracionálně. Jeho pohled tak zahrnuje veškerá fakta daná zkušeností a není příliš ochoten skočit, dokud neví.“³¹

Absurdita spočívá také v tom, že „člověk se nemusí ničeho dopustit a přece zemře.“³² Z absurdna nelze vyvodit jakékoliv jednání, aniž by se nepříčilo lidskému úsudku. „Lidé mají

---

²⁷ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 31.

²⁸ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 35.

²⁹ FOLEY, John. *Albert Camus; From the Absurd to Revolt*. Stocksfield: Acumen, 2008, s. 8.

³⁰ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 54.

³¹ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 55.

³² CAMUS, Albert. *Caligula; Stav obležení*. Praha: Orbis, 1965, s. 27.

rádi jistotu a potřebují ji.“³³ Ačkoliv jistota a logika nejdou ruku v ruce, vědí, co je správné, věří, že existují činy, které jsou ušlechtilejší než jiné.³⁴ Rovnocenné mohou být důsledky plynoucí z absurdna, ale člověk ze své vlastní přirozenosti objevuje v lidském životě hodnotu, kterou se snaží svou revoltou zachovat – tato hodnota se stává jádrem etiky, ačkoliv nemusí být logicky vyvoditelná. Právě revolta vedoucí k solidaritě a odmítnutí násilí se pro Camuse stává ústředním tématem jeho další tvorby, a to především v *Člověku revoltujícím* a v románu *Mor*.

---

³³ CAMUS, Albert. *Caligula; Stav obležení*. Praha: Orbis, 1965, s. 52.

³⁴ CAMUS, Albert. *Caligula; Stav obležení*. Praha: Orbis, 1965, s. 52–53.

4. Filosofie absurdity a existencialismus

Všechny existenciální filozofie nabízejí únik....Pomocí pozoruhodného uvažování, kdy vycházejí z absurda na troskách rozumu, v uzavřeném a jen na lidi omezeném světě, zbožňují, co je drtí, a nacházejí důvod, proč doufat v to, co je ochuzuje. Tato násilná naděje je u všech v podstatě náboženská. Stojí za to, abychom se u ní pozastavili.³⁵

4.1. Metoda skepse a filosofie absurdity

Jak Camus sám poznamenal, již při psaní *Mýtu o Sisyfovi* pomýšlel na esej, která se bude věnovat revoltě a bude popisovat jeden ze způsobů, jak absurditě čelit. Camus nikdy nevěřil v to, že zůstane u absurdity, svého výchozího, metodicky důležitého bodu, což však neznamená, že by se absurdno zcela vytratilo a nehrálo žádnou úlohu v pozdějším, propracovaném konceptu revolty. Absurdno Camus pojímá jako metodu, nikoliv jako neúplný systém, z něhož plyne cokoli. Ačkoliv svět absurdním zůstává, mění se lidský vztah k absurditě, je nutné najít způsob, jak se s absurdnem vypořádat, ale vzdát se ho úplně znamená podlehnout iluzi. Člověku nezbyvá, než hledat způsob, jak žít v tomto protikladu.

Jako Descartes, který tvrdil, že „je třeba jednou za život vše zbořit a započít nanovo od prvních základů“³⁶, říká Camus, že „absurdní uvažování podobně jako systematické pochybování nenechalo kámen na kameni,“ a dále v karteziánském duchu dodává: „musím věřit při nejmenším tomu, že proti něčemu protestuji.“³⁷ Ačkoliv má Camus blízko k Descartově skepsi, což sám na mnoha místech potvrzuje, především známým výrokem „revoltuji, tedy jsme“³⁸, není jeho výchozí pravda racionálním obsahem, ale je důsledkem absurdní zkušenosti. Absurdita se stává první evidencí, pocit absurda je neoddělitelný od vědomí. O této první pravdě nelze pochybovat a stává se tak opěrným bodem celé metody. Zatímco u Sartra nacházíme absurditu jako důsledek, u Camuse se jedná o počátek.

Absurdno není možné mimo lidský duch. A tak absurdno, jako vše ostatní, končí se smrtí. Stejně jak nemůže absurdno existovat mimo tento svět. Na základě tohoto elementárního kritéria soudím, že ponětí absurda je nezbytné a může představovat mou první pravdu. Zde přichází na řadu výše zmíněné metodické pravidlo. Pokládám-li něco

---

³⁵ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 49–50.

³⁶ DESCARTES, René. *Meditace o první filosofii*. Praha: OIKOYMENH, 2003, s. 22.

³⁷ CAMUS, Albert. *Člověk revoltující*. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 20.

³⁸ CAMUS, Albert. *Člověk revoltující*. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 32.

za pravdivé, musím to uchovat. Pokud se zapletu do řešení nějakého problému, neměl bych alespoň takovým řešením obejít nějaký člen problému. Jediným mým údajem je absurdno. Jde o to zjistit, jak se z toho dostat a zda je třeba od tohoto absurdna odvodit sebevraždu. První a v podstatě jediná podmínka mého výzkumu je zachovat dokonce i to, co mě drtí, a tudíž respektovat, co v něm pokládám za nezbytné. Definuji tedy absurdno jako konfrontaci a neutuchající zápas.³⁹

Camus se ve svých úvahách opírá o logiku absurdního uvažování, kde nepřijímá ani naději, ani smrt. Zajímá jej, jestli je tato logika udržitelná až do konce, jestli je možné se jí nezřeknout ve jménu víry či metody znamenající metafyziku. Camus tvrdí, že skutečné poznání není možné, že jde o to vyčíslit zdání a vycítit ovzduší – absurditu.⁴⁰ „Ovzduší absurdity stojí na začátku. Na konci je absurdní svět a duševní postoj, který osvětluje svět jemu vlastním světlem, aby dal zazářit výsadní, nesmiřitelné tváři, kterou v něm konec dokáže rozpoznat.“⁴¹ Veškeré snahy o zachycení světa jako známého místa podléhajícího pravidlům končí ve střetu s absurdnem. Vykročení z iluze a rozpoznání nerozumnosti světa může působit povznášejícím způsobem. „Jakmile absurditu rozpoznáme, stává se vášní, tou nejdrásavější ze všech.“⁴²

Camus nepřipouští, aby jakýkoliv člen jeho rovnice byl bezdůvodně odstraněn. Člověk, svět a absurdno musí stát bok po boku. Dle Camuse bychom měli absurdno „akceptovat bez rezignace“.⁴³ Důležitá je vzpoura, která „je konstantní přítomností člověka v něm samém. Není žádnou aspirací, nezahrnuje žádnou naději. Tato vzpoura pouze potvrzuje drtivý osud bez rezignace, která by ho měla provázet.“⁴⁴ Jde o to za každou cenu bojovat za zachování svého života, ačkoliv smysluplný cíl není v dohlednu. „Absurdno tedy zavazuje k tomu, abychom se rozhodli pro život; jen v tomto ‚ano‘, které současně zahrnuje i ‚ne‘ (‚ne‘ revolty a zdráhání pohodlně se zařizovat v životě), je možné absurdno podržet.“⁴⁵ Rozpoznání absurdna se pro člověka stává klíčovým momentem při snaze o interpretaci hodnoty lidského života:

Moje uvažování se chce držet důkazů, které je vyburcovaly. Tímto důkazem je absurdno. Je to ona roztržka mezi duchem, který touží, a světem, který vždy zklame, je to moje nostalgická touha po jednotě, je to ten rozptýlený vesmír a rozpor, který to vše svazuje. Kierkegaard mou nostalgii potlačuje, Husserl dává vesmír dohromady. To není to, co jsem očekával. Šlo o to žít a uvažovat s tímto drásáním, zjistit, zda je třeba to vše

³⁹ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 48.

⁴⁰ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 21–25.

⁴¹ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 25.

⁴² CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 37.

⁴³ FOLEY, John. *Albert Camus; From the Absurd to Revolt*. Stocksfield: Acumen, 2008, s. 10.

⁴⁴ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 77.

⁴⁵ THURNHER, Rainer. *Albert Camus. Filosofie 19. a 20. století III: Filosofie života a filosofie existence*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 407.

přijmout nebo zamítnout. Nepřichází v úvahu zamaskovat důkazy, potlačit absurdno popřením jednoho člena jeho rovnice. Musíme zjistit, zda se tak dá žít nebo zda logika prikazuje, abychom na to zemřeli. Nezajímá mě filozofická sebevražda, ale prostě sebevražda.⁴⁶

Potlačit absurdno znamená vzdát se, obklopit se iluzí. Svět v iluzi může být snadnější, lžeme „každý den, abychom si zjednodušili život“.⁴⁷ Problém však spočívá v tom, že iluze jsou často příliš křehké na to, aby na nich mohl být vystavěn základ pro harmonický život.

Činí-li absurdno důsledky všech činů rovnocennými, mohli bychom namítnout, že v tomto relativismu nemá Camusova metoda uvažování o nic větší hodnotu než filosofie, které ústí v iracionálním skoku do víry, ve filozofické sebevraždě. Naše námitka je zcela oprávněná. Ale úkolem člověka, který nechce rezignovat, je volit ta přesvědčení, která se budou pragmaticky jevit jako užitečná. Zkušenost, již máme s různými obdobami touhy po absolutních ideologiích, jasně říká, že je třeba neustále revidovat své postoje a hledat cesty, které sice nebudou opředeny zvůcnou velkolepostí, ale budou schopny nabídnout takový způsob života, který se bude zdát o něco méně bolestným a o trochu radostnějším. Nejedná se o žádnou velkou myšlenku, bezchybný systém, všeobjímající smysl existence – jde o to žít a v rámci možností revoltovat za zachování života – v co největší délce a intenzitě.

4.2. Existencialismus

„Existencialismus není filosofie, ale nálepka pro několik velmi odlišných vzepření se tradiční filosofii.“⁴⁸ Jedná se o hnutí kladoucí důraz na subjektivní bytí člověka, jež se svou terminologií proniklo do intelektuálních kruhů Evropy a stalo se značně oblíbeným. Flynn ve svém úvodu k existencialismu uvádí pět základních témat charakterizujících existencialismus: existence předchází esenci; časová vázanost života; humanismus; svoboda a zodpovědnost; etické uvažování.⁴⁹ Celá situace je ztížena skutečností, že mnozí autoři si nepřáli být k tomuto směru řazeni. „Tento ‚existencialismus bez existencialistů‘ se šířil v amorfní podobě jako určitá existenciální nálada ve společenském životě intelektuálních vrstev a tím, že výrazně tlumočil životní situaci člověka, se stal fenoménem kulturního a společenského povědomí.“⁵⁰

⁴⁶ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 71.

⁴⁷ BRAUN, Lev. *Witness of Decline: Albert Camus: Moralist of the Absurd*. Rutherford; Madison; Teaneck: Fairleigh Dickinson University Press, c1974, s. 63.

⁴⁸ KAUFMANN, Walter. *Existentialism from Dostoevsky to Sartre*. New York: Meridian, 1975, s. 11.

⁴⁹ FLYNN, Thomas R. *Existentialism: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press, 2006, s. 8.

⁵⁰ NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 11.

Jean-Paul Sartre říká, že existují dva druhy existencionalistů, a to křesťané (Jaspers a Gabriel Marcel) a ateističtí existencionalisté, kam řadí Heideggera a francouzské existencionalisty – včetně sebe. Spojuje je shodný názor, že existence předchází esenci a že je třeba vycházet ze subjektivity.⁵¹ „Znamená to, že člověk nejprve existuje, setkává se se světem, vynořuje se v něm, a teprve potom sám sebe definuje.“⁵² Neexistuje tedy lidská přirozenost, záleží pouze na člověku, co ze sebe učiní. Nelze jej definovat s univerzální platností, je „především projektem“⁵³, individualitou. Tato svoboda plynoucí z absence přirozenosti a neexistence boha je nutně provázaná se zodpovědností. Člověk cítí tíhu vlastní volby, které se nemůže zříci. I vzdání se práva na volbu je v podstatě volbou. „Existencionalista rád prohlašuje, že člověk je úzkost. Znamená to následující: člověk, který se zavazuje a který si uvědomuje, že je nejen tím, čím si zvolil být, ale že je také zákonodárcem, jenž volí současně sebe sama a celé lidstvo, nemůže uniknout pocitu své naprosté a hluboké zodpovědnosti.“⁵⁴

4.3. Problémy a kritika Camusovy filosofie

Irvin Yalom ve své knize *Existenciální psychoterapie*, mimo poukázání na klinický dopad úvah o smyslu života, absurditě, revoltě, shrnuje Camusův myšlenkový postup tak, že Camus „začal z pozice nihilismu – z pozice, ve které si zoufal nad absencí smyslu (a tedy absencí účelu a hodnot) ve světě – a brzy vytvořil, neopodstatněně, osobní smysl – smysl, který zahrnuje několik jasných hodnot a pokynů chování: odvahu, hrdou vzpouru, bratrskou solidaritu, lásku, sekulární svatost.“⁵⁵ Dále Yalom uvádí, že „pro Camuse i Sartra je důležité to, že lidé poznávají, že člověk si sám musí vymyslet svůj vlastní smysl (spíše než objevit smysl Boží nebo smysl v přírodě), a pak se plně zasadit o naplnění tohoto smyslu. To vyžaduje, aby člověk byl, slovy Gordona Allporta, ‚zpoila jistý, ale zcela odhodlaný‘ – což není žádná hračka.“⁵⁶

Zde bych chtěl poukázat, že Yalomova interpretace Camuse je do jisté míry v rozporu s tím, co jsme výše prozkoumali a dala by se spíše ztotožnit se sartrovským existencionalismem. Camus hledá jistotu, proto odmítá skok do víry či zbožštění dějin. Camus podobně jako Descartes, který se rozhodl „nezahrnovat nic víc do svých soudů než to, co by se objevilo tak jasně a

---

⁵¹ SARTRE, Jean-Paul. *Existencionalismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 13.

⁵² SARTRE, Jean-Paul. *Existencionalismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 15.

⁵³ SARTRE, Jean-Paul. *Existencionalismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 16.

⁵⁴ SARTRE, Jean-Paul. *Existencionalismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 19.

⁵⁵ YALOM, Irvin D. *Existenciální psychoterapie*. Praha: Portál, 2006, s. 433.

⁵⁶ YALOM, Irvin D. *Existenciální psychoterapie*. Praha: Portál, 2006, s. 436.

zřetelně mému duchu, abych neměl žádnou možnost pochybovat o tom⁵⁷, se chce držet své jisté evidence, jež však není v rozporu se šťastným, hodnotami opředěným životem, neboť rozpoznáním první pravdy se nic nezavršuje, nýbrž vše počíná.

„Zároveň absurdní člověk chápe, že až dosud byl vázán oním postulátem svobody a z této iluze žil. V jistém smyslu ho to spoutávalo. Pokud si představoval nějaký smysl života, podřizoval se požadavkům cíle, jehož měl dosáhnout, a tak se stával otrokem vlastní svobody. Znamená to, že dokáže jednat pouze jako otec rodiny (nebo inženýr nebo vůdce lidu nebo praktikant na poště), jímž se hodlám stát. Je ovšem pravda, že tomu věřím jen podvědomě. Zároveň však podporuji svůj vlastní postulát o přesvědčení lidí, kteří mě obklopují, a předsudky vlastního lidského prostředí (ostatní lidé si jsou zcela jisti, že jsou svobodní, a ta dobrá nálada je nesmírně nakažlivá!).“⁵⁸ Zde Camus zcela jasně ukazuje, že svoboda z nás ve skutečnosti činí otroky. Camus vůbec neříká, že člověk je svobodný, říká jen, že svobodu pociťuje. „Abych zůstal věrný této metodě, nemohu mít nic společného s metafyzickou svobodou. Nezajímá mě, jestli je člověk svobodný. Mohu pociťovat jedině vlastní svobodu.“⁵⁹

Yalom navíc počítá s tím, že se Camus v pozdější fázi svého života zřekl absurda ve prospěch revolty znamenající pro člověka hodnotu. Zde bych více souhlasil s Foleyem, neboť absurdita s revoltou současně tvoří konzistentní systém a oba tyto koncepty se vzájemně prolínají a nelze je od sebe izolovat. Zde je patrné, že označení Camuse jako existencialisty může vést ke zcela jiné interpretaci jeho díla.

Camus se hodlá své metody pevně držet: „Musíme trvat na metodě: jde o to zatvrdit se. Někde cestou čeká na absurdního člověka vábnička. Dějiny netrpí nedostatkem náboženství ani proroků, třeba i bez bohů. Na absurdním člověku se žádá, aby skočil.“⁶⁰ Ačkoliv „jedním z mála koherentních filozofických postojů je tedy vzpoura“, jež „znamená trvalou konfrontaci člověka s jeho vlastní nesrozumitelností“ a „tato vzpoura dává životu cenu“, nikde se nehovoří o tom, že by vzpoura měla představovat něco, co bychom mohli nazvat smyslem života.⁶¹ Hodnoty jako krása, láska, přátelství, uspokojení z práce, zdraví apod. pro nás existují, ale z povahy světa, který není zcela poznatelný, je přebytečné a absurdní nazývat tyto hodnoty smyslem života – to však neznamená, že nenabývají pro lidský život významu a důležitosti. A nakonec skutečnost, označíme-li tyto hodnoty za smysl života či ji tak neoznačíme, nebude mít žádný vliv na prožitek při jejich naplňování.

---

⁵⁷ DESCARTES, René. *Rozprava o metodě: Jak správně vésti svůj rozum a hledati pravdu ve vědách*. Praha: Jan Laichter, 1933, s. 20.

⁵⁸ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 81.

⁵⁹ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 79.

⁶⁰ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 75.

⁶¹ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 76–78.

Podívám-li se na Camusovo dílo z této perspektivy, klinický dopad jeho filosofie nemusím spatřovat ve vykonstruovaném smyslu života, jenž vyžadoval *poloviční jistotu a plné odhodlání*, jak je tomu u Sartra, nýbrž v tom, že je možné se tohoto smyslu vzdát ve prospěch pocitu *vlastní* svobody a osvobození. Člověk přestává být vázán nesplnitelnými požadavky své představivosti. Yalomovy úvahy jsou správné pouze tehdy, budeme-li Camuse interpretovat podobným způsobem jako Sartra. Zaměření se na přítomnost bývá často označováno za jeden ze způsobů, jak zbavit přehnané úzkosti, neboť lidé mají tendenci zaměřovat se na budoucnost a vytvářet pravděpodobnostní konstrukty, které mají vliv na jejich psychiku.⁶² Problém použitelnosti Camusova myšlení v terapeutické praxi však spočívá v tom, že ne každý je schopen přistoupit na požadavky Camusovy metody myšlení a vzdát se iluzí. Revoltuji, protože cítím, že je to správné, revoltuji, protože mi to přináší uspokojení, nikoliv proto, abych dosáhl absolutna a smyslu. Vědomost toho, že svět nepotřebuje žádný smysl, že je nerozumný, neznamená, že jsme nuceni se pod tíhou této absurdnosti všeho vzdát. Ale i když dospějeme revizí svých názorů k něčemu, co představuje jisté hodnoty, nezmění to nic na povaze světa. Smysl života je prázdné sousloví, které může obsahovat cokoli, je to lidská reakce na mlčení světa.

Eva Voldřichová-Beránková hodnotí Camusovu myšlenku šťastného Sisyfa následujícím způsobem: „Lidské představy o štěstí jsou samozřejmě různé, ale většina z nás – ať už jsou naše názory na absurdno jakékoli – by patrně příliš nezajásala při požadavku prožít svůj život jako dobře promazaný automat typu *perpetum mobile*, který se, pravda, zbavil všech iluzí a ideologických berliček a nekonečnou dřinu (i nudu) svého údělu překonal všeobecným pohrdáním, nicméně jehož celoživotní snažení se přes veškeré patetické výkřiky o vlastní síle, vůli a jasnozřivosti dá shrnout do tří slov: úplně zbytečná námaha. Těžko říci, do jaké míry si byl Camus vědom této nepřilíhající velké vábnosti jím nabízeného modelu. V každém případě víme, že k Sisyfovi se ve své následné tvorbě již nikdy více nevrátil.“⁶³ Zde bych poznamenal, že výraz *perpetum mobile* do jisté míry zkresluje účinek celé metafory – přeci jenom nelze ani zbytečnou práci vykonávat s lehkostí a bez toho, aby poznamenala lidskou mysl. Nezdá se ani vhodné mluvit o vábnosti modelu, neboť se nejedná o volbu podléhající model, nýbrž o

---

⁶² „Podle Kellyho jsou lidé orientováni spíše na budoucnost než na minulost či současné události. Okem přítomnosti míří vždy do budoucnosti. Navíc se lidé vyznačují tendencí a kapacitou spíše prostředím aktivně zpracovávat (pojímát a interpretovat) než na ně pasivně reagovat. Pro život člověka je typické neustále úsilí dávat zkušenosti smysl...Lidé si interpretují události kolem sebe pomocí osobních (personálních) konstruktů...Je to něco, co si člověk sám vytvořil a co aktivně používá vůči světu, aby mu dával smysl.“ PRÁŠKO, Jan a kol. *Poruchy osobnosti*. Praha: Portál, 2003, s. 60.

⁶³ VOLDŘICHOVÁ-BERÁNKOVÁ, Eva. (Ne)musíme si představit, že Sisyfos je šťasten, aneb Camusovo věčné „pokušení nadějí“. [online]. [cit. 2012-01-18] Dostupné z <http://romanistika.ff.cuni.cz/fr/vyucujici/berankova/o%20Sisyfovi.htm>.

důsledek zakoušené skutečnosti – člověk si většinou nevybírání, kdy a jak jej ochromí pocit absurdna. Camus chce poukázat, že i když se tento pocit absurdna dostaví, lze mu vzdorovat. Přijmout jej bez rezignace. Jako vhodnou paralelu a vyobrazení celé situace bych na tomto místě uvedl Solženicynovu novelu *Jeden den Ivana Děnisoviče*, kde se v závěru příběhu plného bolesti, dřiny a bezpráví dozvídáme, že „minul den, ničím nezkalený, skoro šťastný“⁶⁴. A to přesto, že naděje na svobodu pominula, neboť je jasné, že takové jako je Šuchov, domů jen tak nepouštějí. Právě zde nacházíme revoltu – být šťastný navzdory zdání, že je to nemožné. Nejedná se pouze o pohrdání, nýbrž i o vzpouru. A právě v tomto druhu štěstí je možno vidět čirou sílu života. David Carroll uvádí, že bezvýslednost, v podstatě nic, kterého Sisyfos dosahuje v každé chvíli, kdy valí svůj balvan, je formou umění, nebo dokonce politikou revolty.⁶⁵ „Sisyfova jasnozřivost může být rovna jasnozřivosti Absurdního umělce, ale fyzická snaha nezbytně dokončit svůj úkol se podobá mnohem blíže práci dělníka.“⁶⁶ Nejedná se tedy o příklad, jež bychom měli následovat, nýbrž o metaforu celé metody uvažování.

Podobným Sisyfem je dle mého soudu i Camusův Rieux, jenž si je také dobře vědom skutečnosti, že boj s morem nelze vyhrát definitivně, že „bacil moru nikdy úplně nezaniká a nemizí, že může po desetiletí zůstat zalezlý v nábytku a v prádle, že trpělivě čeká v pokojích, sklepích, zavazadlech, kapesnicích a starých papírech a že možná přijde den, kdy mor, k neštěstí i poučení lidstva, probudí své krysy a pošle je umírat do nějakého šťastného města.“⁶⁷ A jen stěží si můžeme představit, že by tento muž vzdal svůj boj, kdyby tím další šťastným městem byl znovu Oran.

„Člověk je právě tento rozpor mezi směřováním k věčnému a konečností existence; absurdita není výsledek dlouhého uvažování, nýbrž východisko, lidská situace,“⁶⁸ říká Miroslav Petříček a jen těžko by se dalo nesouhlasit. Je však možné, aby existoval Camusův absurdní člověk, který nic nečiní pro věčnost, aniž by ji popíral? Člověk si je vědom toho, že jeho vzpoura nemá budoucnost, ale může být toto uvědomění natolik silné, aby se vzdal svazující naděje? Zřejmě nikoliv. Každý, kdo netrpí nějakou psychickou patologií, bude usilovat o záchovu svého života, bude existovat něco, co jej nutí dále žít. Na úrovni přirozeného jazyka můžeme tento soubor myšlenek směřujících k budoucím pozitivním účinkům chování nazvat

---

⁶⁴ SOLŽENICYN, Alexandr. *Jeden den Ivana Děnisoviče*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963, s. 88.

⁶⁵ „The ‚nothing‘ he accomplishes each time he pushes his rock up to the very top of the hill is in fact the ‚something‘ of art. Perhaps even the ‚something‘ of a politics of revolt.“

CARROLL, David. Rethinking the Absurd: Le Mythe de Sisyphe. In: HUGHES, Edward (ed.). *The Cambridge Companion to Camus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 64.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ CAMUS, Albert. *Mor*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963, s. 257.

⁶⁸ PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do (současné) filosofie*. Praha: Herrmann a synové, 1992, s. 101.

nadějí. Ocítáme se tedy mezi moudrým uvědoměním, že vše je zbytečné, a biologicky danou nadějí, již nelze odstranit.

Na Camusovu metodu uvažování nemůžeme příliš pohlížet jako na návod či doktrínu. Jde o zdařilý popis chování těch, kteří se s absurdnem dokázali vypořádat svým specifickým způsobem, skepsí a revoltou. Analýza tohoto popisu nám spíše napomůže porozumět lidskému chování a záměrům, než naleznout způsob, jak se vypořádat se svými problémy. Camus se tak stává historikem životního pocitu, který si neklade nárok stát se všeobjímající teorií. Závěry, které vyvozuje z evidence absurda, budou přijatelné „pouze pro toho, kdo se snaží dostat požadavkům kartesiánské *clarté* a *honneteté*. Obvykle se totiž lidé vzhledem ke zkušenosti absurdity uchylují k osvědčeným strategiím. Zastírají ji, snižují význam prožitého a nevědomky se ‚navrací do řetězu‘, tj. opět se zapojují do všednosti a ke svým obvyklým gestům a horizontům smyslu.“⁶⁹

Užitečnost Camusovy filosofie tedy naráží na uvedené limity a pro rozpoznání hodnoty jednotlivých textů je nutná fantazie a oproštění se od tradičních metod filosofie či vědy. Každý musí po svém navázat na základy, jež byly Camusem vytvořeny, a možná, že právě tato nedokončenost, částečná nesouladnost a mnohoznačnost činí Camusovo dílo stále čteným a značně oblíbeným, navzdory tomu, že nenabízí tolik, kolik by čtenář mohl předpokládat. Budeme-li Camusovo dílo posuzovat s rigorózní pečlivostí, je nutné uznat, že námitky⁷⁰ týkající se přílišné literárnosti Camusova díla, dezinterpretace myšlenek svých předchůdců, nedostatečně podložených tvrzení, jsou zcela oprávněné. Je však nutné podotknout, že s podobnými námitkami má problém i filosofie jakožto celek – a navzdory oprávněnosti těchto námitek nelze textům odepírat jejich kulturní a historickou důležitost, která je jim přiřknuta na základě subjektivních zaujatostí jejich příznivců. Má-li být filosofie vědecká, nezodpoví otázku po základech lidské existence. „Věda nehodnotí, nýbrž poskytuje jednajícimu člověku veškeré informace, jež může pro svá hodnocení potřebovat. Mlčí, pouze je-li vznesena otázka, zda život sám je hoden žití.“⁷¹ Aby Camus odpověděl, musel překročit hranici vědeckosti, přitakal životu, neboť „biologickou funkcí rozumu je zachovat a podporovat život a oddálit co nejvíce zánik. Myšlení a jednání nejsou v rozporu s přírodou; jsou spíše hlavními rysy lidské přirozenosti. Nejvhodnějším označením člověka v kontrastu s nelidskými bytostmi je

---

⁶⁹ THURNHER, Rainer. Albert Camus. *Filosofie 19. a 20. století III: Filosofie života a filosofie existence*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 404.

⁷⁰ Např. VOLDŘICHOVÁ-BERÁNKOVÁ, Eva. (Ne)musíme si představit, že Sisyfos je šťasten, aneb Camusovo věčné „pokušení nadějí“. [online]. [cit. 2012-01-18] Dostupné z <http://romanistika.ff.cuni.cz/fr/vyucujici/berankova/o%20Sisyfovi.htm>

⁷¹ MISES, Ludwig von. *Lidské jednání: Pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006, s. 789.

následující: bytost *úcelově* zápasící s nepříznivými silami o vlastní život.“⁷² Camus zápasí prostřednictvím revolty, která mu dává sílu žít, navzdory tomu, že v budoucnosti „najdeme pouze jedinou jistotu – smrt. Z tohoto pohledu na konečný a nevyhnutelný výsledek se zdá lidské snažení marné a zbytečné.“⁷³ A tak Camus stejně jako Mises ví, že lidské jednání „nemůže přinést úplné uspokojení; poskytuje pouze prchavé, okamžité a částečné odstranění nespokojenosti.“⁷⁴ Je třeba si vážit okamžiků, kdy jsme, byť jen sisyfovsky, šťastní. Někomu k těmto pocitům napomáhá rigorózní metoda vědy, jinému únik do sféry literatury. Nekončíme však v absolutním relativismu, neboť pro společnost v daných podmínkách je užitečnější vždy jiný způsob myšlení, užitečnější z hlediska lidské subjektivity, neboť absolutní cíle jsou nedohledné a zbytečné.

---

⁷² MISES, Ludwig von. *Lidské jednání: Pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006, s. 790.

⁷³ MISES, Ludwig von. *Lidské jednání: Pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006, s. 789.

⁷⁴ MISES, Ludwig von. *Lidské jednání: Pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006, s. 789.

5. Lež, vina a trest na poli absurdity

Shrnul jsem *Cizince* – již dávno, poznámkou, připouštím, že velmi paradoxní: „V naší společnosti někomu, kdo nepláče na pohřbu své matky, hrozí, že bude odsouzen k smrti.“ Pouze jsem myslel, že hrdina mé knihy je odsouzen, protože nehraje hru. Je cizí společnosti, v níž žije, bloudí na okraji, na předměstí soukromého, osamělého, smyslného života. A to je důvod, proč někteří čtenáři byli v pokušení se na něj dívat jako na kus sociální trosky. Mnohem přesnější představu, při nejmenším, o jeho charakteru, mnohem bližší autorovým záměrům, čtenář získá, pokud se zeptá, jak Meursault nehraje hru. Odpověď je jednoduchá: odmítá lhát. Lhát není jen říkat, co není pravda. Ale také, a pokud jde o lidské srdce, vyjádřit více než člověk cítí.⁷⁵

Ačkoliv *Cizinec*, Camusův slavný román z „absurdního“ období, ilustruje některé myšlenky či pocity absurda popsané v *Mýtu o Sisyfovi*, marně bychom zde (a podobně v dalších dílech z tohoto údobí) hledali odpovědi na esejí nezodpovězené otázky, „namísto toho se zdá,“ říká Foley, že se Camus, „v těchto pracích koncentruje na jasné implikace absurdity.“⁷⁶ Meursault proplouvá životem bez zvláštního zaujetí, je to „muž, který zjevně zcela nevědomě přijímá premisy, na nichž je založen *Mýtus o Sisyfovi*.“⁷⁷ Vše směřuje k jedinému, lidé umírají, aniž by k tomu byl důvod. „Povědomí nevyhnutelné smrti je nejpronikavější emocionální známka absurda a zdá se, že je přítomna v základech Meursaultovy zkušenosti.“⁷⁸

Jelikož interpretací *Cizince* existuje značné množství a jen stěží lze určit, které z nich jsou více či méně oprávněné, zaměřím se na interpretaci, již nabídl sám Camus. Asi největší potíže můžeme spatřit ve snaze o analýzu Meursaultovy osobnosti a jeho vztahu k ostatním lidem. Na Meursaulta jsou vznášeny jisté požadavky, se kterými se musí vyrovnat. „Meursault na návrhy odpovídá někdy vlídnou, jindy podrážděnou lhostejností a i nadále dává přednost svému vlastnímu světu. V jednotlivých žadatelích tak vyvolává pocit, že pokud nakonec souhlasil s jejich návrhem, nebylo to ani přinejmenším z opravdového zájmu, ale jen z jakési vágní snahy uspokojit je a mít alespoň chvíli pokoj. Právě tento netečně pasivní postoj se stává Meursaultovi osudným,“ hodnotí Meursaultův vztah s okolím Voldřichová–Beránková a dodává, že sám „Camus popisuje *Cizince* jako ‚příběh člověka, který je bez jakéhokoli hrdinství ochoten zemřít pro pravdu‘. Kdyby Meursault alespoň předstíral zájem o společnost a naoko se podřizoval jejím normám, zachránil by si život. Protože však odmítal říkat více, než je

⁷⁵ Předmluva k americkému vydání *Cizinc*. BRAUN, Lev. *Witness of Decline: Albert Camus: Moralizer of the Absurd*. Rutherford; Madison; Teaneck: Fairleigh Dickinson University Press, c1974, s. 63.

⁷⁶ FOLEY, John. *Albert Camus; From the Absurd to Revolt*. Stocksfield: Acumen, 2008, s. 13.

⁷⁷ THODY, Philip. *Albert Camus: A Study of his Work*. London: Hamish Hamilton Ltd., 1957, s. 3.

⁷⁸ THODY, Philip. *Albert Camus: A Study of his Work*. London: Hamish Hamilton Ltd., 1957, s. 4.

ve skutečnosti pravda, a hrát hru na vzorného syna (manžela, přítele, zaměstnance, odsouzeného), byl nemilosrdně zlikvidován. (Hypotézu, že ne každá ctnost je nutně předstíraná a že by někteří lidé mohli plakat na pohřbu rodičů upřímně, ženit se z lásky, dělat své zaměstnání se zájmem o věc a skutečně litovat, že někoho zabili, Camus ve svém kritickém zápalu kupodivu nepřipouští!)⁷⁹ Zajímavá je úvaha, že „kdyby hrdina zabil Marii či Raymonda, byla by podobná ‚sázka na mučedníka‘ mnohem složitější, ne-li nemožná.“⁸⁰ Zde by se však ztrácela další úloha románu. Foley upozorňuje na interpretaci Cruise O’ Briena, že v *Cizinci* nejde tak o útok na soud, jako o zbožštění koloniální reality Alžírka prostřednictvím nestranného soudu v otázce Araba a Francouze.⁸¹

Meursaultova amorálnost je jen zdánlivá, je vláčen svým osudem bez možnosti změny – nechce zabíjet – zabíjí kvůli slunci, nepláče na pohřbu matky, jednoduše proto, že k tomu necítí důvod. Meursault žije ve světě, kde nelze říci, co je správné a špatné. Jeho uvažování není slučitelné s morálními pravidly společnosti. Jedná tak, jak jej k tomu vedou okolnosti.

Jisté problémy může činit i pokus považovat Meursaulta za lhostejného vůči své matce. Se svou matkou si neměl jednoduše co říci – a zdůrazňuje, že její pobyt v útulku byl pro oba mnohem lepším řešením. Meursault dokonce explicitně vyjadřuje svůj vztah k matce, a to v kontextu smrti, již nepovažuje za nic hrozného. „Jistěže jsem měl maminku rád, ale to nic neznamená. Všechny zdravé bytosti si víceméně přejí smrt těch, které milují. Bezpečně můžu prohlásit jednu věc, že bych byl radši, kdyby maminka neumřela.“⁸²

Lhát se Meursault zdráhá i své milence Marii, která se jej táže, zdali ji miluje: „Odpověděl jsem, že o nic nejde, ale že se mi zdá, že ne. Zasmušila se.“⁸³ To však neznamená, že by mu byla žena zcela lhostejná, dokonce lze říci, že se pro Meursaulta stává zdrojem štěstí. Podobná situace se opakuje s Raymondem. Meursault nemá žádný důvod nevyhovět jeho prosbám, nijak situaci nehodnotí. Veškeré důsledky činů jsou stejně rovnocenné. Všechny požadavky uspokojuje, neboť jej k tomu vedou podmínky, v nichž se nachází, nechává se jimi vláčet s vědomím, že všechny životy jsou koneckonců stejné a ten jeho jej ještě neomrzela. Hodnocení a názory okolí jej nezajímají. Velice zajímavě působí následující Meursaultova úvaha: „Často jsem myslel na to, že by mě mohli uvěznit třeba i v kmeni uschlého stromu, kde bych se směl jen dívat na hladinu nebe nad hlavou, a přece bych si poněáhu zvykl.“⁸⁴ Zde, ačkoliv se jedná

---

⁷⁹ VOLDŘICHOVÁ-BERÁNKOVÁ, Eva. *Cizinec, aneb justiční vražda jedné moderní sfingy*, doslov k českému překladu Camusova románu *Cizinec*, Praha, Garamond, 2005, str. 107–122.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ FOLEY, John. *Albert Camus; From the Absurd to Revolt*. Stocksfield: Acumen, 2008, s. 14.

⁸² CAMUS, Albert. *Cizinec, Pád*. Praha: Mladá fronta, 1966, s. 52.

⁸³ CAMUS, Albert. *Cizinec, Pád*. Praha: Mladá fronta, 1966, s. 32.

⁸⁴ CAMUS, Albert. *Cizinec, Pád*. Praha: Mladá fronta, 1966, s. 61.

o velice nadsazený příklad, nacházíme metaforu běžného lidského návyku na jakýkoliv úděl bez viditelného cíle. Uprostřed každodennosti jsou lidé schopni navyknout na ledasco, jako by podlehli Seligmanově naučené bezmocnosti a obávali se vykročit ze svého kmene uschlého stromu. V koloběhu Meursaultových výsledků je možné postřehnout přímou paralelu se Sisyfem: „A po jedenáctiměsíčním období těchto výsledků jsem skutečně málem nedovedl pochopit, že mě v životě mohlo těšit něco jiného než ty vzácné okamžiky, kdy mě soudce ve své kanceláři vyprovázel ke dveřím, poklepal mi na rameno a přívětivě se loučil: ‚Tak pro dnešek jsme hotovi, pane Antikriste.‘ Za dveřmi se mě ujaly ruce strážců.“⁸⁵

V bezprostřední blízkosti smrti dochází Meursault k uvědomění, k pochopení absurdna a všech jeho důsledků. V absurdním světě na ničem nezáleží. „Co na tom, že obviněný z vraždy půjde na popravu, protože neplakal matce na pohřbu? Salamanův pes měl stejnou cenu jako jeho žena. Malá automatická žena měla stejně velkou vinu jako ta Pařížanka, co si vzal Masson, nebo jako Marie, která chtěla, abych si ji vzal já. Co na tom, že Raymond byl můj kamarád stejně tak jako Céleste, který stojí za víc než on? Co na tom, že Marie dnes dává svá ústa nějakému novému Meursaultovi?“⁸⁶ Ve skutečnosti vše zůstává stejné, řád světa se nemění. Meursaulta nezajímají interpretace, které lidé připisují jednotlivým skutečnostem. Zajímá jej pouze smrt, která již nepředstavuje hrozbu: „Jako by mě ten prudký hněv očistil ode všeho zlého a jako by mě zbavil naděje, já pod tou nocí těžkou hvězdami a znameními se poprvé otevíral něžné netečnosti světa. A protože jsem vnímal, jak se mi podobá, jak se mi bratrsky podobá, já cítil, že jsem býval šťastný, že dosud šťastný jsem.“⁸⁷

Meursault je vinen, nikoliv však před absurdnem, nýbrž před nároky společnosti. Uvažujeme-li absurdno, nemá vina ani spravedlnost zcela žádný význam. Tato úvaha je dovedena do extrému, společnost je řízena konvencemi, proto musí být lidé trestáni za své činy, proto je Meursault popraven. Meursault je šťastný, navzdory tomu, jak se svět lhostejný a krutý, koneckonců nemůže být nešťastný, neboť v opojení absurdnem, v pochopení zbytečnosti, v absenci iluzí se cítí osvobozen od nadějí. Nelituje života – ani blízké smrti.

---

⁸⁵ CAMUS, Albert. *Cizinec, Pád*. Praha: Mladá fronta, 1966. s. 57.

⁸⁶ CAMUS, Albert. *Cizinec, Pád*. Praha: Mladá fronta, 1966. s. 92.

⁸⁷ CAMUS, Albert. *Cizinec, Pád*. Praha: Mladá fronta, 1966. s. 93.

6. Nástin dalšího vývoje Camusovy filosofie

V našem každodenním trmácení hraje revolta stejnou úlohu jako ono „cogito“ v rovině myšlenky: je to základní nezpochybnitelná jistota. Ale tato jistota vytrhuje jednotlivce z jeho samoty. Je to sdílená samozřejmost, která odvozuje základní hodnotu z všelidského společenství. Revoltuji, tedy jsme.⁸⁸

Jak bylo ukázáno již v *Mýtu o Sisyfovi*, je předznamenána revolta kontrast revoluce představující hodnotu. Nerozumnost světa nemusí znamenat naši pasivitu. Naopak tato pasivita by znamenala rezignaci, souhlas s tím, s čím souhlasit nelze. V *Člověku revoltujícím* se dozvídáme, že ačkoliv přijímáme požadavky diktované absurdnem, nevede absurdní uvažování k nihilismu.⁸⁹ Nihilismus nikdy není úplný, neboť se vždy dostáváme do situace, v níž jsme vázáni elementárním zárodkem víry. „Křičím, že ničemu nevěřím a že všechno je absurdní, ale nemohu pochybovat, o tom, že křičím, a musím věřit při nejmenším tomu, že proti něčemu protestuji. Nepochybná danost je revolta.“⁹⁰ Zatímco se *Mýtus o Sisyfovi* zabýval tím, zdali je nutné z absurdní situace a z absence životního smyslu vyvodit sebevraždu, v *Člověku revoltujícím* zkoumá Camus, zdali je ospravedlnitelná vražda. „Sebevražda a vražda jsou dvě podoby téhož řádu, jejichž společným jmenovatelem je zoufalá inteligence, která raději než utrpení ohraničeného údělu volí temný vír zkázy země i nebe.“⁹¹ Vražda je opakem zachování života, který se jeví jako hodnota. Pomyšlení na vraždu je v podstatě defektem lidské přirozenosti, zoufalým činem, který nelze zdůvodnit v rámci absurdního uvažování. „Nemůžeme přiznat logičnost vraždě, když ji upíráme sebevraždě. Duch prostoupený myšlenkou absurdity přijme bezpochyby vraždu osudovou; nemůže ale připustit vraždu rozumově zdůvodněnou. Ve vztahu k již zmiňovanému soupeřství jsou vražda a sebevražda jedno a totéž a musí se vzít a zavrhnout obě zároveň.“⁹² Camusova logika říká, že je třeba žít. Jedině při zachování života – jako nutného předpokladu, je možné vzdorovat absurdnímu údělu. Při této vzpouře můžeme konstatovat, že:

Individualismus ustupuje lidské solidaritě. Je třeba zavrhnout touhu po odpočinku a klidu, čteme v *Člověku revoltujícím*, rovná se totiž souhlasu a nespravedlnosti. Ti, kteří si naříkají, že již neexistují šťastné společnosti, se tím přiznávají k tomu, po čem prahnou:

⁸⁸ CAMUS, Albert. *Člověk revoltující*. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 32.

⁸⁹ FOLEY, John. *Albert Camus; From the Absurd to Revolt*. Stocksfield: Acumen, 2008, s. 56.

⁹⁰ CAMUS, Albert. *Člověk revoltující*. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 20.

⁹¹ CAMUS, Albert. *Člověk revoltující*. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 17.

⁹² CAMUS, Albert. *Člověk revoltující*. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 16.

nechtějí bídu zmírnit, chtějí jen, aby mlčela. Sláva však patří té epoše, „ve které bída řve a nedá sytým spát“. Camus nevěří v možnost úplně bídu ze světa odstranit, ale také ví, že lidským úsilím lze utrpení světa zmenšit. Člověk touží po jiném, lepším světě. Ale lepší, říká Camus, neznamená jiný.⁹³

Výchozí absurdní pozice je rozšířena o řešení. Je třeba bojovat, i když to nemusí mít žádný smysl. Touto revoltou nelze získat nic trvalého, vše, co člověk vydobude svým nasazením, může velmi snadno ztratit, protože „bacil moru nezaniká“. Nezbyvá, než se naučit žít s tímto cyklickým návratem utrpení a vzdorovat mu pevným přesvědčením, životním postojem, který je schopen obstát v těžkých podmínkách.

Teprve za hranicí nihilismu, který stál u zrodu toho, že se přestalo věřit na to, co je, na svět a živoucího člověka, se objevuje podle Camuse „nová revolta“, jakési obnovení autentičnosti původní revolty, která nám nabízí, po dobách zpusťovaných revolucí, východisko: ve jménu míry a života dávat vše přítomnosti, a tím být velkorysý i k budoucnosti, dávat přednost konkrétnímu člověku, usilovat o relativní svobodu a relativní spravedlnost, neboť žádostivost po absolutnu přinesla jen utrpení.⁹⁴

Člověk nerevoltuje pro budoucí hodnotu či pro budoucí život. Nelze ani člověku přikázat, aby žil autenticky – tuto autenticitu musí objevit ve své přítomnosti, protože právě tam je její místo. V podstatě ani nelze říci, že prožitek je neautentický, jde jen o to se k tomuto prožitku plně postavit, říci své přítomnosti ano i ne. Camus odmítá marxismus. Snaha dosáhnout štěstí je mnohem důležitější než prahnutí po absolutnu. Zajímá jej člověk, jeho život, způsob života ve vší rozmanitosti. Úkolem revolty je tuto rozmanitost zachovat. Camus odkrývá jednoduchou lidskou přirozenost – touhu vyhnout se bolesti a vychutnat okamžiky radosti. Jde o to bídu zmírnit, nikoliv dokázat její přednosti – toho si je vědom každý, kdo viděl umírat dost lidí a nemluví jménem jedné pravdy.⁹⁵ Veškerá morálka vzniká z této přirozenosti, z nesouhlasu, z prostého zhnusení nad utrpením a bolestí.⁹⁶ V žádném případě nelze dopustit, aby se lidské jednání odvíjelo od nazření vzdáleného, absolutního cíle. Tento cíl je nedosažitelný, a tak se musíme spokojit s účelovým jednáním, které směřuje k tomu, abychom se cítili lépe, abychom tolik netrpěli.

---

⁹³ NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofia, 1998, s. 140.

⁹⁴ NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofia, 1998, s. 146.

⁹⁵ CAMUS, Albert. *Mor*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963, s. 114.

⁹⁶ Rieux v rozhovoru s Tarrouem: „Víte, že někteří lidé odmítají zemřít? Slyšel jste někdy křičet umírající ženu: *Nikdy!* Já ano. A zjistil jsem, že si na to nemohu zvyknout. Byl jsem mladý a věřil jsem, že se mi hnusí celý řád světa. Od té doby jsem se stal skromnějším. Nic méně jsem si pořád ještě nepřivykl pohledu na umírání. Nic víc nevím.“ CAMUS, Albert. *Mor*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963, s. 116.

Závěr

Z Camusovy filosofie, ačkoliv netvoří komplexní systém a je interpretovatelná mnoha způsoby, plynou pro dnešního člověka jistá doporučení, jak se dívat na svět, který se jeví lhostejný k lidským tužbám a očekáváním. Ačkoliv je možné tato doporučení pojmenovat jako smysluplné vyústění uvažované metody či nalezení smyslu v tom, že žádný není, což mnozí interpreti činí, je třeba si uvědomit, že toto pojmenování a pojmání takto vytvořených hodnot by bylo v protikladu k samotným předpokladům této metody, což by znamenalo navrátit se na počátek bezúčelného hledání. Pojmenovat něco smyslem života, ať je to cokoliv, znamená spoutat se vlastní představou a iluzí, zapomenout na přítomnost a podlehnout mechanické práci vedoucí k vysněným zítřkům. Absurdní člověk nevykonává činnosti proto, aby je jednoho dne završil a řekl, že jeho život byl smysluplným, ale proto, že pouze takto může vzdorovat vlastní zbytečnosti, dělá vše, aniž by si nárokoval právo na věčnost. A i v této zbytečnosti může nalézt zalíbení a štěstí. Pojmy jako štěstí, přitakání životu, solidarita, revolta jsou v praktickém životě mnohem lépe postižitelné, než je tomu u sousloví smysl života, které obvykle předpokládá nějaké metafyzické systémy, jichž se Camus zřekl. Absurdní člověk se netěší na, ale z, neboť absurdita velí, že není zítřku. Budoucí hodnota je protikladné spojení.⁹⁷ Camus si uvědomuje skutečnost, že když lidé neustále čekají na okamžik, kdy se budou mít lépe, zapomínají na vlastní – skutečný život. Navíc snaha naplňovat cokoliv absolutního umenšuje hodnotu lidského života.⁹⁸ Člověk si musí uvědomit, že ten balvan, který vleče, je jeho věcí, jeho životem a ať je jakkoliv těžký, krutý a nesmyslný, může být, za předpokladu, že jsme schopni přitakat životu, zdrojem štěstí. Dějiny ukazují řadu momentů, kdy lidé díky schopnosti přijmout svůj život v surovosti mu vlastní dokázali přežít nelidské podmínky. Toto přitakání životu neznamena rezignovaný souhlas s jeho nesmyslností. Je třeba zároveň vyslovit „ano“ i „ne“. To vše však není návod na štěstí, jedná se o analýzu metody, cesty, pomocí které se lidé v těžkých životních situacích dokázali vypořádat s absurdností svého života. Celá Camusova filosofie nám tedy může spíše napomoci pochopit chování dotyčných jedinců, jejich postoje ke světu, jejich životní pocit a přesvědčení, než poskytnout alternativu, jak konat. Camus hovoří o situacích – konfrontaci s absurdem – kdy není na výběr mnoho možností. Camus chce zůstat u jádra problému, chce žít život v čisté podobě bez ideologických omezení. Jakékoliv předložené řešení kladoucí si nároky na univerzálnost jsou cestou k filosofické sebevraždě. Je jisté, že jsou

---

⁹⁷ CAMUS, Albert. *Člověk revoltující*. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 169.

⁹⁸ CAMUS, Albert. *Člověk revoltující*. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 172.

lidé, jimž tento způsob myšlení nijak nepomůže. Jejich vnímání světa je natolik patologické, že se nedokáží přenést přes vlastní zbytečnost. Camus otevírá oči těm, kteří toho jsou schopni. Na druhou stranu jsou tu lidé, jejichž postoj k životu je natolik pozitivním, že žádnou z Camusových myšlenek nepotřebují. Důležité je však mít na paměti, že jak jedni, tak druzí nemohou být upřednostňováni, žijí životem, který je hodno zachovat.

Interpretace, tvrdící že Camus dospěl k nějakému vlastnímu smyslu života, mohou být přijatelné a obhajitelné, a to především bude-li Camusovo myšlení interpretováno ve světle existencialismu. Výsledek této interpretace se však zdá být neužitečný a neposkytující žádnou novou informaci, navíc se zdá být poněkud strnule se držící předpokladu, že vše na světě musí mít nějaký smysl, význam, cíl. Budeme-li však chtít, vždy tento rozpor u Camuse najdeme.

Na rozdíl od různých typů existencialismu Camusovo poukázání na důsledky plynoucí z rozpoznání absurdna může napomoci v úvahách o praktických záležitostech všedního dne. V Camusově myšlení je možné spatřit hluboký demokratizační aspekt, a to především v důsledku rezignace na cokoliv absolutního, včetně zmíněného smyslu života. Právě z tohoto důvodu nelze ani Camusovu filosofii označit za správnou metodu uvažování (jak Camus uvedl, nejedná se o doktrínu), neboť díváme-li se na svět z perspektivy, kde neexistuje cíl ani žádná filosofie dějin, dostává se každé lidské činnosti, každé profesi, vědecké disciplíně stejné důležitosti. Filosofie nemůže být významnější než literatura, věda nemůže být významnější než filosofie, jsou-li jejich účastníci schopni revoltovat bez podlehnutí nesmyslnosti. Camus se tak posouvá daleko za stereotyp zveličující člověka a jeho snahy. A tak možná i věda, jak poznamenal Pascal, se „provozuje, jako např. sport, pro radost z mimořádných výkonů, a nikoli pro uspokojení touhy po poznání, neboť vše, co nás věda může naučit o světě, je pro něj bezvýznamné. Význam má jen studium člověka, které nám má otevřít oči pro naši vlastní nicotnost.“⁹⁹ Vědu můžeme v Camusově očích vnímat jako druh revolty či projev touhy trvat, neboť cíl vědy, stejně jako celého lidstva není definovatelný, avšak toto směřování vědy orientované na věčnost, nelze zlehčovat a upírat mu náležitý význam, neboť se jeví jako užitečné a prodlužující naši zkušenost, což dokládá především pokrok¹⁰⁰ v medicíně. Z uvědomění absurdna a absence cíle vychází pocit *vlastní svobody*, a to bez ohledu na to, zdali nějaká svoboda vůbec existuje. Zatímco Sartre se opírá o svobodnou vůli, Camus hovoří pouze o této *vlastní svobodě*. Camus nepocítuje strach z neexistence svobodné vůle, tato otázka jej nezajímá. Pátrat po svobodě znamená pátrat po Bohu.¹⁰¹ Zatímco existenciální filosofie mohou

---

⁹⁹ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie I: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 164.

¹⁰⁰ Lidmi vnímaný pokrok – v Camusově světě bez cíle a smyslu je pokrok těžko představitelný.

¹⁰¹ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisypovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 79.

svobodnou vůli přijímat, Camusovo uvažování může být slučitelné i s vědecky proklamovaným determinismem. Meursault může posloužit jako ideální případ člověka vláčeného svým osudem. Zabil Araba, a necítí vinu, neboť to bylo kvůli slunci, ve světě, který nezná slova jako dobrý či zlý. I přesto Camus naznačuje myšlenku, že i když neexistuje svoboda jako taková, je můj pocit *vlastní svobody* biologickým faktem – a nic existenci tohoto pocitu neumenšuje, je to absurdní svoboda, osvobození. Pocit vlastní svobody existuje a je lhostejné, jakým způsobem je možný. Na jednu stranu moudře víme, že svobodná vůle neexistuje, na stranu druhou ji potřebujeme.

Co Camus pokládá za pravdivé, to musí udržet, i kdyby to bylo namířeno proti němu samotnému.¹⁰² Absurdno a svoboda jsou tedy tím, s čím máme zkušenost, bez ohledu na jejich absolutní existenci. Člověk „popravdě řečeno, jedná, jako kdyby byl svobodný, i když veškerá fakta se rozhodla tuto svobodu popřít.“ „Myslet na zítřek, stanovit si nějaký cíl, mít preference, to vše předpokládá víru ve svobodu, i když se člověk ujišťuje, že ji ani v nejmenším nepocítuje. Ale v takovém okamžiku vím velmi dobře, že ta svoboda *bytí*, která jediná může být základem nějaké pravdy, neexistuje. Jedinou realitou zůstává smrt.“¹⁰³ Ačkoliv se chceme této víry vzdát, nějakým způsobem zůstává, společně s nadějí.

Mnohé problémy dnešního světa pramení z lpění na iluzích a zkreslených datech. Rozpor mezi skutečnou podobou světa a jeho popisem nacházíme každý den v ekonomické praxi. Lidstvo se potýkalo s mnoha krizemi, které se zjednodušeně řečeno jeví jako rozpor touhy a očekávání s nezaznamenanou realitou. Největší rozhodnutí jsou vykonávána za absence náležitých dat, při analýze neúplných a zkreslených účetních výkazů či špatně provedených odhadů. Absurdita není v naší společnosti umělý pojem, který by bylo složité vyjádřit v nám známém obraze. V nejobecnější rovině nás Camusova metoda uvažování může upozornit na pošetilost důvěřovat dostupným informacím, mediálním tlakům, systémům, ideologiím nebo vědeckým výsledkům, které jsou dnes ohroženy rozrůstajícím se trendem falšování.

Neschopnost orientovat se na přítomnost a vědomě ji prožívat bývá označována za jeden ze zdrojů úzkostných stavů. „Budoucnost je jedinou transcendencí lidí neuznávajících boha,“ říká Camus.¹⁰⁴ „Žijeme se zaměřením na budoucnost: ‚zítra‘, ‚později‘, ‚až budeš mít místo‘, ‚pochopíš to, až budeš starší‘. Tyto nedůslednosti jsou obdivuhodné, protože koneckonců jde o smrt. Pak však přijde den, kdy člověk konstatuje nebo prohlašuje, že mu je třicet let. Tím stvrzuje své mládí. Zároveň se však definuje ve vztahu k času. Zaujímá v něm své místo.

---

¹⁰² CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 74.

¹⁰³ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 80.

¹⁰⁴ CAMUS, Albert. *Člověk revoltující*. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 168.

Uznává, že se ocitl v určitém bodu křivky, kterou musí, jak přiznává, projít. Patří času a podle hrůzy, jež se ho zmocňuje, rozpoznává v čase svého největšího nepřítele. Zítřka, touží po zítřku, ačkoliv by ho měl celou svou bytostí odmítnout.¹⁰⁵ Musíme dennodenně „čelit životu bez nábožensky podloženého kosmického významového systému a odříznutí od spojení s přírodním světem a elementárním řetězcem života. Máme čas, příliš mnoho času, klást zneklidňující otázky.“¹⁰⁶ Na tyto otázky Camusova filosofie upozorňuje – ukazuje jejich zbytečnost ve světle opravdu závažného problému, nabízí způsob, jak se vyrovnat s nesmyslností světa, vysvětluje, že základní lidské hodnoty a pravé štěstí nejsou závislé na tomto smyslu, na žádné svazující ideji. Zdá se, že šťastní prostě jsme, nebo nejsme – bez ohledu na to, jak absurdní určitá situace je. Camusova literární tvorba naznačuje, že nic jako trvale udržitelné štěstí neexistuje, cokoliv trvalého a absolutního je mýtus.

Camusovo dílo vzbuzuje neustálou pozornost. Jednotlivé interpretace se ve víru vášnivého okouzlení myšlenkami francouzského spisovatele různí. Zatímco někteří badatelé se zabývají jednotlivými motivy Camusova myšlení, jiní se snaží podat ucelený obraz jeho díla a snad jej i systematizovat, což zřejmě neodpovídá záměrům autora samého. Možná, že právě z tohoto důvodu by bylo chybné stanovit cíle další práce s Camusovými texty, neboť bychom mohli ustrnout v jediném zorném úhlu. Jako minimální cíl je však možné stanovit snahu kriticky zhodnotit existující interpretace, popř. naleznout jejich společný jmenovatel. Problém nečiní pluralita interpretací, nýbrž jejich odchýlení od primárních úvah autora, přičemž tyto odchylky nejsou patřičně zdůrazněny. Jako mnohem zajímavější pokračování vidím hledání dalších souvstažností mezi camusovským typem uvažování a běžným životem dnešní doby, popř. se v Camusově vzoru nedistancovat od propojení filosofie a literatury a nepřicházet tak ve jménu vědeckosti o myšlenky, které nám unikají za hranice filosofie. „Skrze umění jsou nám někdy dávány – nejasně, krátce – takové objevy, k nimž se nedopracuje rozumové myšlení.“¹⁰⁷ Zabývat se nesystematickými myšlenkami představuje značné obtíže. Není snadné naleznout takový kompromis, aby byly naplněny nároky vědeckosti a zároveň nebyly dezinterpretovány autorovy původní záměry. Jak již však bylo naznačeno hned v úvodní citaci této práce, ani svět tvrdé vědy se vždy neobejde bez metafor a poetiky. Věda má ve svém popisu světa oproti umění značnou výhodu – má ustálenou metodologii a její výsledky snadněji nacházejí praktický, snadno interpretovatelný význam. Ačkoliv mají vědecké výsledky ambici být přijatelnými a pochopitelnými pro všechny, jazyk vědy mnohdy selhává. Zde přichází umění a

---

¹⁰⁵ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 26–27.

¹⁰⁶ YALOM, Irvin D. *Existenciální psychoterapie*. Praha: Portál, 2006, s. 452.

¹⁰⁷ SOLŽENICYN, Alexandr. *Řeč o pravdě*. Paris: Edice svědectví, 1972, s. 12.

filosofie, jakožto nerozhodný proud mezi těmito dvěma přístupy – se svými vlastními interpretacemi. Cílem této práce nebylo obhajovat ani jeden z těchto přístupů, nýbrž poukázat na jejich možnou slučitelnost a výhodnost jejich společného užití při snaze popsat svět. Abychom vyvodili své individuální závěry, které nemají s vědou a filosofií nic společného, potřebujeme rozmanité spektrum dat a podnětů, které nám zprostředkuje cestu k těmto vlastním životním postojům.

Použitá literatura

- BRAUN, Lev. *Witness of Decline: Albert Camus: Moralist of the Absurd*. Rutherford; Madison; Teaneck: Fairleigh Dickinson University Press, c1974. ISBN 0-8386-1246-6.
- CAMUS, Albert. *Caligula; Stav obležení*. Praha: Orbis, 1965.
- CAMUS, Albert. *Cizinec, Pád*. Praha: Mladá fronta, 1966.
- CAMUS, Albert. *Člověk revoltující*. Praha: Český spisovatel, 1995. ISBN 80-202-0584-5.
- CAMUS, Albert. *Léto*. Praha: nakladatelství Hynek, s. r. o., 1999. ISBN 80-86202-64-X.
- CAMUS, Albert. *Mor*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963.
- CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995. ISBN 80-205-0477-X.
- CAMUS, Albert. *Zápisníky I: Květen 1935 – únor 1942*. Praha: Mladá fronta, 1997. ISBN 80-204-0653-0.
- CARROLL, David. Rethinking the Absurd: Le Mythe de Sisyphe. In: HUGHES, Edward (ed.). *The Cambridge Companion to Camus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- CHOI, Charles Q. Neurons Offer Clues to Suicide: People who kill themselves have more of a type of neuron important for social emotions. *Scientific American* [online]. 2011 [cit. 2013-02-07]. Dostupné z: <http://www.scientificamerican.com/article.cfm?id=suicide-cells>
- DESCARTES, René. *Meditace o první filosofii*. Praha: OIKOYMENH, 2003. ISBN 80-7298-084-X.
- DESCARTES, René. *Rozprava o metodě: Jak správně vésti svůj rozum a hledati pravdu ve vědách*. Praha: Jan Laichter, 1933.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Syndrom velkého vlka: Hledání štěstí ve společnosti nadbytku*. Doplněk, 2008. ISBN 978-80-7239-264-3.
- FLYNN, Thomas R. *Existentialism: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press, 2006. ISBN 0-19-280428-6.
- FOLEY, John. *Albert Camus; From te Absurd to Revolt*. Stocksfield: Acumen, 2008. ISBN 978-1-84465-141-2.
- HEIMS, Neil. Biography of Albert Camus. In: BLOOM, Harold. *Bloom's Bio Critiques: Albert Camus*. Broomall: Chelsea House Publishers, 2003. ISBN 0-7910-7381-5.
- KAUFMANN, Walter. *Existentialism from Dostoevsky to Sartre*. New York: Meridian, 1975. ISBN 0452009308.
- MISES, Ludwig von. *Lidské jednání: Pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006. ISBN 80-86389-45-6.

- NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998. ISBN 80-7007-108-7.
- PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do (současné) filosofie*. Praha: Herrmann a synové, 1992.
- PRÁŠKO, Jan a kol. *Poruchy osobnosti*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-737-X.
- RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie I: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2001. ISBN 80-7298-039-4.
- SARTRE, Jean-Paul. *Existencialismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-661-1.
- SHERMAN, David. *Camus*. Blackwell Publishing, coll. "Blackwell Great Minds", 2009. ISBN: 978-1-405-15930-2.
- SOLŽENICYN, Alexandr. *Jeden den Ivana Děnisoviče*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963.
- SOLŽENICYN, Alexandr. *Řeč o pravdě*. Paris: Edice svědectví, 1972.
- THODY, Philip. *Albert Camus: A Study of his Work*. London: Hamish Hamilton Ltd., 1957.
Dostupné z: <http://www.questia.com/read/55407643/albert-camus-a-study-of-his-work>.
- THURNHER, Rainer. *Albert Camus. Filosofie 19. a 20. století III: Filosofie života a filosofie existence*. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-177-9.
- VOLDŘICHOVÁ-BERÁNKOVÁ, Eva. *Cizinec, aneb justiční vražda jedné moderní sfingy, doslov k českému překladu Camusova románu Cizinec*, Praha, Garamond, 2005, str. 107–122. ISBN 80-86379-94-9.
- VOLDŘICHOVÁ-BERÁNKOVÁ, Eva. (Ne)musíme si představit, že Sisyfos je šťasten, aneb Camusovo věčné „pokušení nadějí“. Dostupné z <http://romanistika.ff.cuni.cz/fr/vyucujici/berankova/o%20Sisyfovi.htm>
- YALOM, Irvin D. *Existenciální psychoterapie*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-147-6.